

**Priročnik za
institucionalne
in organizacijske
deležnike o pravici do
obveščенosti, pravici do
dostopa do odvetnika
in pravici do brezplačne
pravne pomoči**

Vsebina

Namen priročnika	03
Pregled direktiv	04
Notranji kontrolni seznam	08
Polijske postaje / preiskovalni organi	08
Prostori za pridržanje	09
Sodišča in tožilstva	10
Organi, pristojni za pravno pomoč / odvetniške zbornice	10
Nadzorni / inšpekcijski organi	11
O projektu FULL-PROOF	12

NAMEN PRIROČNIKA

Ta priročnik institucionalnim in organizacijskim deležnikom ponuja praktičen pregled ključnih instrumentov Evropske unije (EU) na področju procesnih pravic, zlasti direktiv 2012/13/EU (pravica do obveščenosti), 2013/48/EU (dostop do odvetnika) in 2016/1919/EU (pravna pomoč). Ponuja jasna navodila o sistemskem izvajanju, infrastrukturnih zahtevah, obveznostih usposabljanja in nadzornih mehanizmih za zagotavljanje skladnosti in učinkovite uporabe teh pravic.

Na podlagi načela, da trdni institucionalni okviri omogočajo prilagojene zaščitne ukrepe, priročnik vsebuje praktična vprašanja, ki si jih morajo zastaviti organizacije, kot so policijske postaje, sodišča, zapor in izobraževalne ustanove, z namenom učinkovitega uresničevanja procesnih pravic. Priročnik je namenjen strokovnjakom, ki vodijo ustanove, skrbijo za usposabljanje kadrov, zagotavljajo ustrezne pogoje pridržanja ter vodijo postopke od prvega stika do sojenja.

Temelji na predpostavki, da lahko dostop do jasnih, dostopnih in praktičnih informacij podpira spoštovanje pravic, določenih v teh direktivah EU.

Te direktive so del »**načrta za krepitev procesnih pravic**«, sprejetega leta 2009, katerega cilj je okrepiti procesne pravice osumljenih ali obdolženih oseb v kazenskem postopku. Načrt zajema tudi **pravico do tolmačenja in prevajanja, domnevo nedolžnosti ter pravico do navzočnosti na sojenju**, pa tudi **procesna jamstva za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe**.

Načrt je bil vključen v Stockholmski program EU, v okviru katerega je Evropski svet poudaril, da je varovanje pravic osumljenih ali obdolženih oseb temeljna vrednota Unije ter bistvenega pomena za ohranjanje medsebojnega zaupanja med državami članicami.

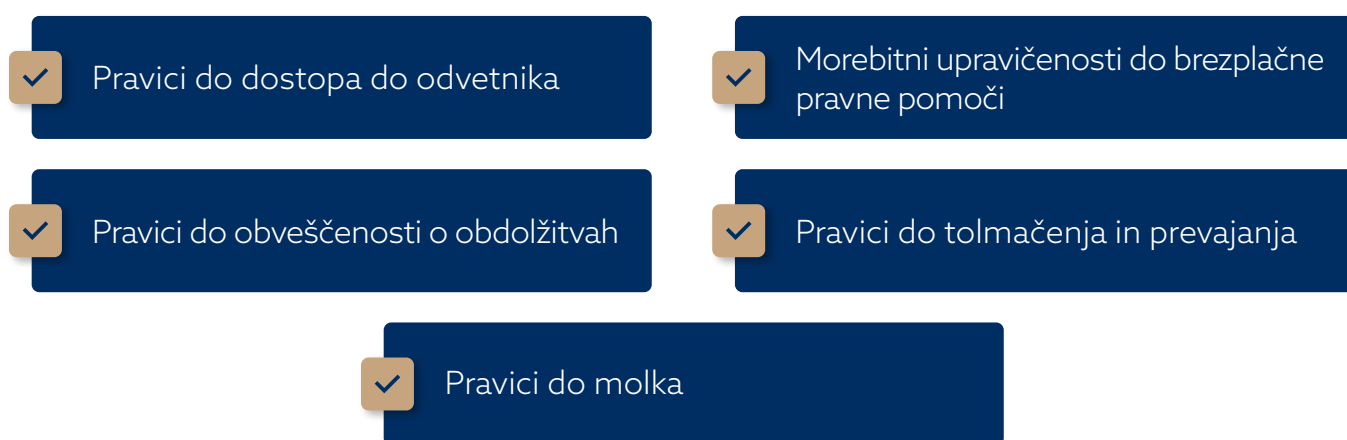
* Izrazi, uporabljeni v tem priročniku v moški slovnični obliki, se uporabljajo kot nevtralni in se nanašajo na osebe vseh spolov.

PREGLED DIREKTIV

Direktiva 2012/13/EU o pravic do obveščenosti v kazenskem postopku določa minimalna pravila za zagotovitev, da so osumljene ali obdolžene osebe nemudoma obveščene o: (i) svojih procesnih pravicah, (ii) razlogih za prijetje oziroma pridržanje ter (iii) da imajo dostop do gradiva zadeve po vsej Evropski uniji.

Kar zadeva procesne pravice, morajo biti osumljene ali obdolžene osebe nemudoma obveščene vsaj o naslednjem:

Poleg tega je treba ob prijetju ali pridržanju osumljeni ali obdolženi osebi izročiti pisno obvestilo o pravicah, sestavljeno v preprostem in razumljivem jeziku. Osebi mora biti omogočeno, da ga prebere, ter da ga lahko obdrži med odvzemom prostosti. Omenjeno obvestilo mora poleg zgoraj navedenih pravic vsebovati tudi naslednje pravice:

- ✓ Pravico do dostopa do gradiva zadeve;
- ✓ Pravico do obvestila konzularnim organom in tretjim osebam;
- ✓ Pravico do nujne zdravniške pomoči;
- ✓ Največje možno število ur ali dni, v katerih je lahko osumljeni ali obdolženi osebi odvzeta prostost, preden je privedena pred sodni organ.

Vzorčni primeri pisnega obvestila o pravicah v kazenskem postopku ter v postopku na podlagi evropskega naloga za prijetje so navedeni v prilogah I in II k [Direktivi](#).

Osumljene ali obdolžene osebe morajo biti prav tako dovolj podrobno obveščene o kaznivem dejanju, za katero so osumljene ali obdolžene, da lahko učinkovito uveljavljajo svojo pravico do obrambe in se zagotovi pošten postopek. Obveščene morajo biti tudi o razlogih za prijetje ali pridržanje, vključno s konkretnim kaznivim dejanjem, ki se jim očita.

Nazadnje morajo imeti (osumljene in obdolžene osebe ter njihovi odvetniki) brezplačen dostop do bistvenega gradiva zadeve, da lahko izpodbijajo zakonitost prijetja ali pridržanja, ter do vseh materialnih dokazov (vključno z razbremenilnimi), s katerimi razpolagajo pristojni organi.

Podrobnejši opis je na voljo v [priročniku organizacije Fair Trials o Direktivi o pravicah do obveščenosti](#). Kratek pregled ključnih vidikov Direktive 2012/13/EU je na voljo v poročilih Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA) z naslovoma [»Pravice v praksi: dostop do odvetnika in procesne pravice v kazenskih postopkih ter postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje«](#) ter [»Pravice osumljenih in obdolženih oseb v EU: prevajanje, tolmačenje in obveščeno«](#), ki vsebujeta tudi posebna poglavja o pravicah do obveščenosti. Pregled standardov, regionalnih izzivov in primerov obetavnih praks je na voljo tudi v poročilu projekta [EU »Od prava k praksi: krepitev procesnih pravic v policijskem pridržanju \(ProRPC\)«](#)

Direktiva 2013/48/EU o pravicah do dostopa do odvetnika določa temeljne zahteve glede pravic osumljenih ali obdolženih oseb v kazenskem postopku ter v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje. Uporablja se od trenutka, ko je oseba s strani pristojnih organov obveščena, da je osumljena ali obdolžena kaznivega dejanja, pa vse do zaključka kazenskega postopka.

Ta direktiva v veliki meri temelji na načelih in standardih, vzpostavljenih v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice, zlasti v zadevi [Salduz proti Turčiji \(2008\)](#), v skladu s katero je dostop do odvetnika že od prvega policijskega zaslišanja temeljna zahteva poštenega sojenja, omejitve te pravice pa praviloma nepopravljivo posežejo v pravice obrambe.

Drugi odst. 3. člena direktive določa, da imajo osumljene ali obdolžene osebe pravico do dostopa do odvetnika brez nepotrebnega odlašanja, in sicer najpozneje od enega od naslednjih trenutkov, pri čemer se upošteva tisti, ki nastopi prej:

Pred zaslišanjem s strani policije ali drugega organa kazenskega pregona oziroma pravosodnega organa

Od preiskovalnega dejanja ali drugega dejanja zbiranja dokazov, ki ga izvedejo preiskovalni ali drugi pristojni organi

Po odvzemu prostosti

Ko prejmejo poziv za zglasitev na sodišču, pristojnem za kazenske zadeve

Poleg tega je treba zagotoviti zaupno komunikacijo z odvetnikom, njegovo učinkovito sodelovanje med zaslišanjem ter njegovo navzočnost pri ključnih preiskovalnih dejanjih. Direktiva prav tako določa, da se mora v primeru, ko se status osebe iz priče spremeni v osumljenca, zaslišanje nemudoma prekiniti, oseba pa mora biti obveščena o svojih pravicah, vključno s pravico do dostopa do odvetnika.

V postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje direktiva zagotavlja pravico do dostopa do odvetnika v državi izvršitve evropskega naloga za prijetje ter možnost imenovanja odvetnika v državi izdaje.

Za podrobnejšo razlago in kratek pregled glavnih določb si lahko ogledate naslednje gradivo: poročilo FRA „**Pravice v praksi: dostop do odvetnika in procesne pravice v kazenskih postopkih in postopkih evropskega naloga za prijetje**“ ter **priročnik organizacije Fair Trials o direktivi o dostopu do odvetnika**.

Direktiva (EU) 2016/1919 o pravici do brezplačne pravne pomoči določa skupne minimalne standarde glede dostopa do pravne pomoči, financirane iz javnih sredstev, za osumljene, obdolžene in zahtevane osebe v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje. Njen pomen je v zagotavljanju enakega dostopa do pravnega varstva ter varovanju pravice do poštenega sojenja.

Ta direktiva je tesno povezana z Direktivo o pravici do dostopa do odvetnika in je namenjena zagotavljanju te iste pravice prek javnega financiranja, torej financiranja pravne pomoči s strani države članice, s čimer omogoča uresničevanje pravice do dostopa do odvetnika ter zagotavlja njeno učinkovitost.

Uporablja se za osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku, ki uveljavljajo navedeno pravico do dostopa do odvetnika v skladu z ustrezno direktivo in izpolnjujejo enega od treh dodatnih pogojev:

Je osebi odvzeta prostost.

Je v skladu s pravom Unije ali nacionalnim pravom obvezna pomoč odvetnika.

Je oseba dolžna ali ji je dovoljeno sodelovati pri preiskovalnem dejanju ali dejanju zbiranja dokazov.

Direktiva se uporablja tudi za zahtevane osebe na podlagi evropskega naloga za prijetje, ki imajo pravico do dostopa do odvetnika ob prijetju v državi izvršitve, ter za osebe, ki sprva niso bile osumljene ali obdolžene, pa so tak status pridobile med zaslišanjem.

Za ugotavljanje, ali ima oseba zadostna sredstva za kritje stroškov odvetnika v kazenskem postopku, lahko države članice izvedejo oceno materialnega položaja, oceno upravičenosti na podlagi pravičnosti ali oboje. V vsakem primeru se šteje, da je pogoj upravičenosti na podlagi pravičnosti izpolnjen v naslednjih okoliščinah: (a) kadar je osumljena ali obdolžena oseba privedena pred pristojno sodišče ali sodnika zaradi odločanja o pridržanju v katerikoli fazi postopka, ki spada na področje uporabe te direktive; ter (b) med odvzemom prostosti.

Pravna pomoč mora biti dodeljena brez nepotrebnega odlašanja in najpozneje:

Pred zaslišanjem pred pristojnim organom.

Pred izvedbo kakršnegakoli preiskovalnega dejanja ali dejanja zbiranja dokazov.

Podrobnejši opis in navodila za izvajanje te direktive so na voljo v **poročilu Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu** ter v specializiranih priročnikih za pravno pomoč, ki so bili pripravljeni v okviru projektov, financiranih iz sredstev EU, in nevladnih organizacij (na primer **priročnik za prenos direktive o pravni pomoči** organizacije Fair Trials in svetovalnega odbora pravnih strokovnjakov ter **priročnik o direktivi o pravni pomoči**).

NOTRANJI KONTROLNI SEZNAMI

Različni organi in institucije imajo pomembno vlogo pri varovanju procesnih pravic, določenih v zgoraj navedenih direktivah. Zato so bili za vsakega izmed njih – na primer za policijske postaje, ustanove za pridržanje, sodišča in tožilstva, organe za brezplačno pravno pomoč in odvetniške zbornice ter nadzorne organe – pripravljeni kratki kontrolni sezname, ki naj usmerjajo njihovo delovanje.

Da bi zagotovili, da institucija ali organizacija v največji možni meri prispeva k zakonitemu postopanju in spoštovanju procesnih pravic osumljenih ali obdolženih oseb, si mora zastaviti naslednja vzorčna vprašanja:

Policijske postaje / preiskovalni organi

Ali so na voljo zvočno izolirani prostori za zasebne sestanke med odvetnikom in stranko?

Ali obstaja nacionalna evidenca sodnih tolmačev in prevajalcev?

Ali je oprema za tolmačenje (slušalke, kabine) na voljo 24 ur na dan, vse dni v tednu, v vseh prostorih?

Ali je odvetnik obveščen brez nepotrebne odlašanja po odvzemu prostosti in pred začetkom kakršnegakoli zaslišanja?

Ali je tolmačenje zagotovljeno med zaslišanjem in za takojšnje uveljavljanje pravic obrambe, kadar osumljenec ne govori ali ne razume jezika postopka?

Ali je pisno obvestilo o pravicah sestavljeno v preprostem in razumljivem jeziku ter je, kadar je to potrebno, osumljencu ustno pojasnjeno?

Ali se vsaka odpoved pravici do odvetnika ali brezplačne pravne pomoči zabeleži ter ali policisti preverijo, da je odpoved dana poučeno, prostovoljno in nedvoumno?

Ali so pisna obvestila o pravicah natisnjena v več jezikih oziroma oblikah in takoj dostopna ter izročena nemudoma po odvzemu prostosti?

Ali obstaja standardiziran postopek, ki osumljencem omogoča, da že na policijski postaji zaprosijo za brezplačno pravno pomoč?

Ali se ob prvem stiku opravi osnovna ocena ranljivosti in starosti osebe?

Prostori za pridržanje

Ali so na voljo namenski prostori za zaupne sestanke med odvetniki in pridržanimi osebami ter se ti redno uporabljajo?

Ali je o odvzemu prostosti nemudoma obveščena vsaj ena tretja oseba (npr. sorodnik ali delodajalec), če pridržana oseba to želi?

Ali obstajajo notranji postopki za pomoč pridržanim osebam pri vlaganju prošnje za brezplačno pravno pomoč in pri pridobivanju informacij o sprejetih odločitvah?

Ali je za pridržane otroke in druge očitno ranljive osebe brez nepotrebnega odlašanja zagotovljen zdravniški pregled ter po potrebi vzpostavljeno stalno spremljanje zdravstvenega in duševnega stanja?

Ali lahko pridržane osebe brez nepotrebnega odlašanja stopijo v stik z odvetnikom (npr. po telefonu, po pošti ali na druge načine) in ali takšni stiki niso samovoljno omejeni?

Ali so informacije o pravicah in o načinu pridobitve brezplačne pravne pomoči vidno objavljene ter pisno dostopne v prostorih za pridržanje?

Ali otroci nikoli niso pridržani skupaj z odraslimi, razen če je na podlagi dokumentirane presoje njihove največje koristi utemeljena izjema?

Ali je ob pridržanju otroka nosilec starševske skrbi (ali druga primerna odrasla oseba) nemudoma obveščen ter ali so zagotovljeni redni družinski obiski ob izključitvi kakršnegakoli pridržanja brez stikov z zunanjim svetom?

Sodišča in tožilstva

- ✓ Ali sodišče na začetku ključnih narokov preveri, ali obdolženec razume naravo obtožb in temeljne procesne pravice?
- ✓ Ali je imel obdolženec dejansko možnost, da se pred sojenjem ali drugimi odločilnimi procesnimi dejanji posvetuje z odvetnikom, in ali sodišče to preveri?
- ✓ Ali sodišče, kadar se obdolženec pojavi brez odvetnika, preveri, ali gre za veljavno odpoved pravici do odvetnika ali za drugo težavo (npr. zamudo pri dodelitvi brezplačne pravne pomoči)?
- ✓ Ali sodišče osebno preveri vsako odpoved pravici do odvetnika, da zagotovi, da je bila dana ob ustrezni poučenosti, prostovoljno in nedvoumno, ter ali je ta odpoved zabeležena v spisu?
- ✓ Ali se odločitve o brezplačni pravni pomoči sprejemajo na podlagi jasnih meril, v roku, ki ne povzroča zamud v postopku, ter se po potrebi preverjajo, kadar obstaja tveganje za kršitev pravičnosti postopka?
- ✓ Ali sta zagotovljena tolmačenje in, kadar je to potrebno, prevod ključnih dokumentov, tako da lahko obdolženec postopek spremlja in v njem učinkovito sodeluje?
- ✓ Ali sodišče, kadar je obdolženec otrok, prilagodi časovni potek, pojasnila in način vodenja naroka, da se zagotovi otrokovo učinkovito sodelovanje? Ali zagotovi navzočnost starša (ali druge določene odrasle osebe)?

Organi, pristojni za pravno pomoč / odvetniške zbornice

- ✓ Ali obstaja sistem dežurnih odvetnikov, ki zagotavlja stalno razpoložljivost odvetnikov na policijskih postajah in sodiščih?
- ✓ Ali so merila za upravičenost do brezplačne pravne pomoči (glede premoženjskega stanja in/ali utemeljenosti) jasno določena, javno objavljena in skladna z minimalnimi standardi EU?
- ✓ Ali so roki za odločanje o prošnjah za brezplačno pravno pomoč določeni in spoštovani, tako da dostop do odvetnika ni neupravičeno odložen?
- ✓ Ali odvetniki, ki nudijo brezplačno pravno pomoč, prejemajo usposabljanje o procesnih pravicah EU ter, kadar je to relevantno, o zastopanju otrok in ranljivih oseb?
- ✓ Ali obstaja mehanizem za zamenjavo zagovornika v okviru brezplačne pravne pomoči, kadar je zastopanje očitno neučinkovito, z namenom varovanja pravice do poštenega sojenja?
- ✓ Ali obstajajo obvezni programi usposabljanja, ki zajemajo prepoznavanje ranljivosti, razvoj otrok, tehnike komuniciranja z otroki ter presojo največje koristi otroka, za vse uradne osebe, ki obravnavajo otroke v kazenskih postopkih?
- ✓ Za policiste, tožilce in sodnike: Ali je udeležba na teh specializiranih usposabljanjih o otrocih in ranljivosti formalni pogoj za dodelitev zadev, ki vključujejo otroke ali druge ranljive osumljene ali obdolžene osebe?

Nadzorni / inšpekcijski organi

- ☒ Ali nadzorni obiski policijskih postaj in ustanov za pridržanje vključujejo posebna preverjanja glede zagotavljanja pisnega obvestila o pravicah, dostopa do odvetnika, dostopa do brezplačne pravne pomoči ter dostopa do tolmača in/ali prevajalca?
- ☒ Ali se zbirajo podatki o ključnih kazalnikih, na primer o času od prijetja do prvega stika z odvetnikom, pogostosti in okoliščinah odpovedi pravicam ter številu zavrnitev brezplačne pravne pomoči?
- ☒ Ali nadzorni instrumenti vsebujejo posebna vprašanja o zaščitnih ukrepih za otroke in ranljive osumljene oziroma obdolžene osebe (npr. obveščanje staršev, ločeno pridržanje, individualne ocene)?

O projektu FULL-PROOF

FULL-PROOF je projekt, sofinanciran s strani Evropske unije, katerega cilj je prispevati k poenostavitvi kazensko-pravnih postopkov s celovitim obravnavanjem kršitev procesnih pravic, ki se pojavljajo v začetnih fazah kazenskih postopkov, zlasti pravic iz Direktive 2012/13/EU, Direktive 2013/48/EU in Direktive (EU) 2016/1919.

Več informacij o projektu je na voljo na spletni strani:

www.full-proof.eu

Konzorcij

Portugalska

Inovativni zaporniški sistemi (IPS)

Bolgarija

Bolgarski helsinški odbor

Poljska

Poljska platforma za domovinsko varnost

Italija

Univerza v Bologni

Slovenija

Mirovni inštitut

Slovaška

Akademija policijskih sil v Bratislavi

Romunija

Policijska akademija "Alexandru Ioan Cuza"

FULL-PROOF.EU

Sofinancirano s strani Evropske unije.

Izražena stališča in mnenja so izključno stališča avtorja oziroma avtorjev ter ne odražajo nujno stališč Evropske unije ali Evropske komisije. Niti Evropska unija niti Evropska komisija zanje ne prevzemata odgovornosti.